

”At vort Land var et selvstændig Rige”

Rekonstruksjonen av Håkonshallen i Bergen

av Tonje Haugland Sørensen

DEN 29. JULI 1898 INNVIET VESTMANNALAGET den rekonstruerte Håkonshallen i Bergen med en storslått Olsokfeiring.¹ Hallen hadde stått ferdig siden 1895, mer enn et halvt århundre etter at en mulig rekonstruksjon hadde blitt brakt på banen. Vestmannalaget var en forening dannet av bergenserene Henrik Krohn i 1868, som først og fremst var aktive deltagere i striden om det norske mål og skriftspråk.² Vestmannalaget hadde en særlig interesse for alt de anså som typisk norsk, og det nasjonalromantiske stod sterkt innen foreningen. Denne ideologien preget også dette Olsokstemnet, og Håkonshallen ble vigsla til lyden av folkemusikk og stev. Et ledd av feiringen var også opplesningen av et dikt skrevet av Krohn mange år tidligere:

Til Pryd for Bjørgvin og til Landsens Æra
I Herrens Namn no Halli vigd skal vera!
I Høgtidsstund, i Aalvor og i Gaman
Skal Noregs Folk i Halli stemma saman.³

Verset og det nasjonalromantiske fokuset til Olsokstemnet hadde lite eller ingen direkte sammenheng med hallens middelalderhistorie. Snarere kan de leses som tegn på den statusen Håkonshallen hadde ervervet seg i løpet av 1800-tallet som et nasjonalt minnesmerke likeså mye som en historisk bygning. Mange ulike foreninger, offentlige instanser, private foretagende og til dels svært meningssterke enkeltpersoner hadde i større eller mindre grad vært medvirkende til at hallen ble rekonstruert og fikk denne tunge, nasjonale betydningen.

FIGUR 1: En av maleren Johannes Christian Dahls skisser som illustrerte artikkelen ”Historisk Vandring i Bergen og dens nærmeste omgen” publisert i *Urda* i 1840. Håkonshallen sees til venstre i bildet.

Denne artikkelen vil i hovedsak fokusere på hvordan hallens istandsettelse ble preget av interessene til forskjellige foreninger og prominente privatpersoner, likeså mye som et historisk objektivt ideal. Det spesielle med Håkonshallens istandsettelse er at den ble jobbet frem og fant sted i et tidsrom hvor Norge fremdeles offisielt var i union med Sverige. Likevel var retorikken i forbindelse med rekonstruksjonen av Håkonshallen preget av nasjonalromantiske og nasjonalistiske ytringer, hvorpå mange av dem fremmet tanken om Norges selvstendighet. Samtidig ble hallen rekonstruert i en periode hvor det faglige grunnlaget for denne type istandsettelse fremdeles var på begynnerstadiet, da spesielt i Norge. Jeg ønsker derfor å vise at de ulike synene som preget den lange arbeidsperioden var et resultat av faglig uenighet vel så mye som ulike ideologiske ståsteder.

Samtlige av deltagerne i debatten og arbeidet med Håkonshallen uttrykte sin respekt for det autentiske og historisk korrekte, men samtidig var det ulike oppfatninger om hva denne autensiteten innebar. Det er verdt å merke seg at alle de engasjerte i Håkonshallen ytret et ønske om dens istandsettelse og tilbakeføring til hva de mente var dens opprinnelige utseende. Derimot var det ingen røster som argumenterte for en bevaring av hallen slik den var før arbeidet begynte. Forskjellen på rekonstruksjon og restaurasjon var derfor noe som ikke var spesielt viktig for aktørene, da særlig de tidligste. Når jeg selv har benyttet meg av disse begrepene, har jeg i størst mulig grad forsøkt å være tro mot den ordlyden som opptrer i kildematerialet, og har ikke forsøkt å tolke kilden på dette området. Det er derfor mulig at rekonstruksjon og restaurasjon vil bli benyttet om hverandre når kilder blir siterte eller parafasert. Når jeg benytter begrepene selv, er de derimot ikke tilfeldig valgt.

Håkonshallen er plassert ved innseiling til Vågen i Bergen, og er en av de bedre bevarte bygningene i det man mener har vært kongsetet i byen. Hallen er oppført i gråstein i kistemur med hjørnekvadrer og detaljer av kleberstein. Den allmenne oppfatning er at Håkonshallen ble bygget under kong Håkon Håkonsson (1204–63), og den første mulige skriftlige kilde er sagaens omtaling av bryllupet til Magnus Lagabøter den 11. september 1261. Da het det seg at gjestene i bryllupet ble

fordelt over tre haller, og at kongen satt i hallen av stein.⁴

I likhet med mange andre norske bygninger fra middelalderen var Håkonshallen i forfall på begynnelsen av 1800-tallet. Etter unionen mellom Norge og Danmark hadde hallen blitt brukt som kongsbolig stadig sjeldnere, og fra 1500-tallet fungerte den som et magasinbygg for det militære. Skriftlige kilder forteller at særlig taket på hallen var et problem, og på 1600-tallet stod hallen en periode uten tak. På 1800-tallet ble hallen brukt som kornmagasin, og hallens underetasje var innredet som kirke for fangene ved Bergens Festningsstrafefanstalt.⁵

Fra kornkammer til Håkonshall

På et besøk i hjembyen Bergen i 1839 fattet maleren Johan Christian Dahl (1788–1857) interesse for det gamle kornkammeret på Bergenshus festning. Han begynte å undersøke bygget, og ble etter hvert overbevist om at dette var den gamle kongshallen som var nevnt i sagaene. I samarbeid med bergenseren Lyder Sagen startet han sitt arbeid for at hallen skulle bevares og fremheves som et historisk minnesmerke, og sammen skrev de "Historisk Vandring i Bergen og dens nærmeste Omegn" til tidskriftet *Urda* i 1840. Her ble det gamle kornkammeret beskrevet, og bygningen ble tillagt særskilt betydning som kulturminne fra middelalderen. Sagen betegnet kornkammeret som "en af de smukkeste Bygninger af normannisk Bygningskonst fra Middelalderen, hvilken erindrer om deslige Bygninger i England, Normandiet og enkelte Dele af Bygninger, der endnu ere tilbage fra hiin Normannernes Tid paa Sicilien."⁶ (Figur 1)

I tillegg utarbeidet Dahl en rekke skisser og utkast til rekonstruksjon av hallen, og det er verdt å merke seg at i Dahls skisse blir den tenkte rekonstruksjonen fremstilt med flatt tak.

I 1841 foretok den tyske arkitekt Franz Wilhelm Schiertz en oppmåling av Håkonshallen på vegne av Dahl.⁷ Den 26. desember 1841 publiserte Dahl en ny artikkel, denne gangen i *Bergens Stiftstidende*, med tittelen "Innbydelse til Restauration af den gamle Kongehal i Bergen". Artikkelen var i all hovedsak en oppfordring til å støtte restaurasjonen av hallen økonomisk, og han betegnet hallen som "hele Norges skjønneste, eldste og mest min-

neverdige bygning.”⁸ Dahls oppfordring ble ikke møtt med videre entusiasme. Han hadde tenkt seg at minst 6 000 borgere skulle donere en spesidaler hver. I alt tegnet det seg 18 bidragsytere. I 1842 henvendte Dahl seg derfor til Stortinget, uten at dette gav noen form for økonomisk uttelling.

Dahl ønsket ingen tilbakeføring til en middelalderhall, men var inneforstått med at hallen skulle tilpasses samtidens ”smak og fordringer.” Dahl var bosatt i Dresden, og var en venn av den tyske maleren Caspar David Friedrich. Det er derfor nærliggende å anta at Dahl har blitt sterkt påvirket av tysk romantisk tankegods, og at dette har vært med på å prege hans syn på Håkonshallen og viktigheten av denne. Det kan også nevnes at Håkonshallen ikke var den eneste bygningen fra middelalderen Dahl hadde viet særskilt interesse. Under tidligere Norgesbesøk hadde han blant annet foretatt oppmålinger og skisser av flere stavkirker.

Dahl var ikke den eneste norske kulturpersonligheten som var opptatt av Håkonshallen på dette tidspunktet. Etter å ha lest Dahls artikler ble dikteren Henrik Wergeland inspirert til å skrive diktet *Norges Storthing* som en støtte til Dahls arbeid. Siste vers lyder:

Hakons Hal og Olafs Kirke
reise ville de af Gruus.
Ha, det var Normannavirke!
Var det ikke, Akershuus?
Og hva Fryd for dine Taarne,
Saae du Hakons Tid igjen!
Det beroer på Norges Kaarne:
Tidens Guder er dens Mænd.⁹

Dette diktet er, så vidt vi vet, det første stedet navnet Håkonshallen benyttes om denne bygningen. Skuffet over mangelen på respons la Dahl ned sitt personlige engasjement med den syrlige kommentaren ”[...] saa er den dog i det mindste (som enn Mand bemærkede) en Gildesal for Rotter og Muus.”¹⁰ Dahls arbeid var likevel ikke forgyves. Hans engasjement hadde satt et fokus på hallen som tidligere ikke eksisterte. Han var også en sterk pådriver for opprettelsen av Foreningen for Norske Fortidsminners Bevaring.

Fortidsminneforeningen

Dahl hadde vært medlem av Alterthums-Verein i Dresden, en forening som drev med opplysnings-

arbeid, istandsettelse og vedlikehold av gamle bygninger i Tyskland. Han ønsket å etablere noe lignende i Norge, og i 1844 ble Foreningen for Norske Fortidsminners Bevaring (fra nå av bare betegnet som det mer kjente Fortidsminneforeningen) stiftet. I det første styret satt Dahls elev Joacim Frich, maleren Adolph Tidemand, arkitekt Johan Henrik Nebelong, kammerherre Christian Holst, og historiker professor Rudolf Keyser. Sistnevnte ble foreningens første formann. Formålsparagrafen til foreningen var sterkt basert på Königlich Sächsischen Alterthums-Verein i Dresden:

[...] at oppspore, undersøge og vedligeholde Norske Fortidsminnesmærker, især saadanne, som oplyse Folkets Kunstfærdighed og Kunstsands i Fortiden, samt gjøre disse Gjenstande bekjendte for Almenheden ved Afbildninger og Beskrivelser. Foreningen vil derfor, saavidt dens Midler tilstrække, understøtte reiser i Fædrelandet og befordre Udgivelsen av Værker med sigtende til Øiemeds Oppnaalse.¹¹

I 1848 ble Håkonshallen for første gang omtalt i *Fortidsminneforeningens årsberetninger* av arkeologen Nicolay Nicolaysen (1817–1911), som slo endelig fast hallens alder og argumenterte for at den ble bygget under Håkon Håkonsson i tidsrommet 1247 til 1261.¹² Både Nicolaysen og foreningen skulle etter hvert bli sentrale i arbeidet med hallens rekonstruksjon. Samme år ble Nicolaysen valgt inn i Fortidsminneforeningens Direction for første gang.

Fortidsminneforeningen og dets ledelse var situert i Christiania, og hele foreningens engasjement rundt restaurering og bevaring av fortidsminner ble i de første årene styrt herfra. Det var også en Christianiasak som indirekte skulle få avgjørende betydning for Håkonshallens videre skjebne, arbeidet og stridighetene rundt Gamle Aker kirke. Aker kommune hadde i praksis vedtatt å rive den gamle middelalderkirken, og at steinene skulle brukes til å bygge en større kirke tegnet av arkitekt Heinrich Ernst Schirmer. Fortidsminneforeningens Direction hadde ikke protestert på dette vedtaket, men fremsatte et ønske om oppmåling av kirken før rivning. Protestene kom derimot på foreningens generalforsamling i 1851, og en av lederne i kampen om å bevare Gamle Aker var Nicolay Nicolaysen. Etter at foreningens tidligere formann Professor Keyser trakk seg som et resultat av denne striden, overtok Nicolaysen som

leder. Nicolaysen fungerte som foreningens leder i 49 år, og foreningen selv har i ettertid kalt denne perioden fra 1851 til 1899 ”Nicolaysen-perioden”.¹³ Fra 1860 var Nicolaysen også ansatt som statslønnet antikvar, og var statlig rådgiver for alle saker som angikk kulturminnevern.¹⁴

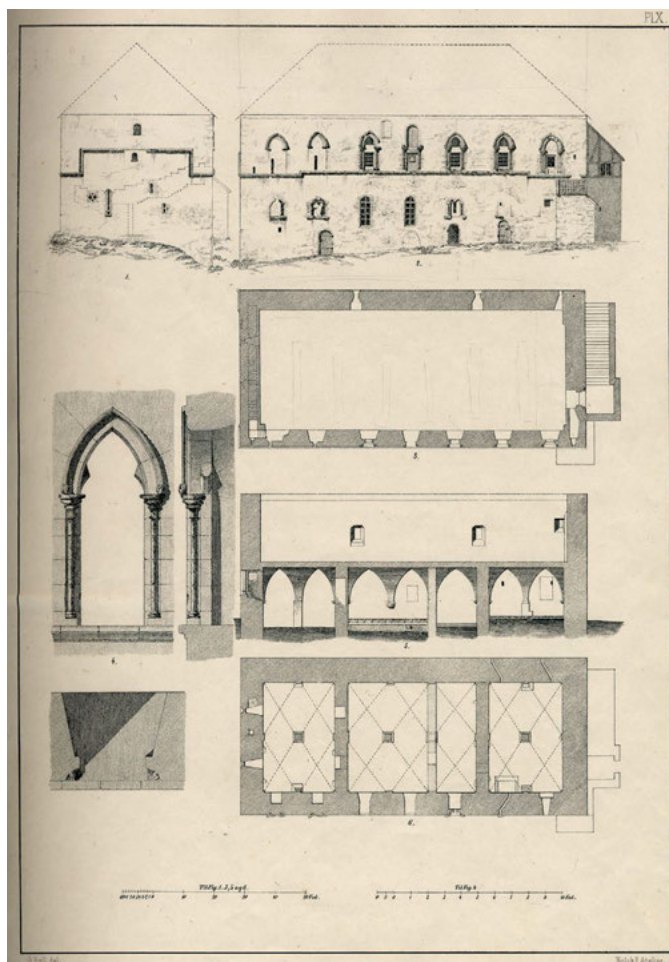
Tidligere samme år hadde dikteren Andreas Munch publisert en artikkel i tidsskriftet *Idun* med tittelen ”Kongehallen i Bergen”, hvor han i den beste nasjonalromantiske ånd forsøkte å oppildne sine lesere til engasjement for hallens rekonstruksjon.¹⁵ Hans-Emil Lidén spekulerer i sin biografi om Nicolay Nicolaysen i hvilken grad denne artikkelen var medvirkende til at Munch ble valgt inn i den nye Directionen i 1851. Sammen med Directionens øvrige medlemmer, som på dette tidspunktet nesten utelukkende bestod av menn med samme restaureringssyn som Nicolaysen, valgte han Nicolaysen til foreningens nye leder. I det påfølgende år 1852 ble restaurasjonen av Håkonshallen for første gang satt på foreningens prioriteringsliste. (Figur 2)

På dette tidspunkt stod foreningen overfor to problemstillinger hva Håkonshallen angikk. Hallen hadde vært underlagt Armeedepartementet, og måtte fristilles herfra før noen form for omfattende restaureringsarbeid kunne ta til. Denne fristillingen ble vedtatt i 1869, men allerede før det hadde departementet vist velvilje. Videre ønsket foreningen en grundigere og mer vitenskapelig oppmåling av bygget enn det som hadde blitt foretatt i regi av Dahl. Man hadde i utgangspunktet håpet at en slik oppmåling kunne utføres allerede sommeren 1852, men dette målet var nesten oppgitt da man noe overraskende mottok melding fra Cand. Polyt. Georg Andreas Bull om at han allerede hadde påbegynt og nesten ferdigstilt dette arbeidet. I foreningens årsberetning ble det understreket at Bulls tegninger, i tillegg til å være ”meget nitid udførte og fordelagtig vidne om Sagkyndighed og Nøjagtighed,” var understøttet med historiske dokumenter fra Riksarkivet innsamlet av Bull foregående høst.¹⁶ Det er i denne sammenhengen verdt å nevne at Riksarkivet hadde kon-

torplass i Kirkedepartementet, samt at Nicolay Nicolaysen i samme periode var ansatt i Kirkedepartementet og hadde profesjonell kontakt med historikerne på Riksarkivet.¹⁷

Norske Bygninger fra Fortiden

Oppmålingsarbeidet til Bull ble ferdigstilt i 1854, og i 1861 ble de utgitt sammen med en vitenskapelig avhandling om hallen skrevet av Nicolaysen, og forslag til rekonstruksjon utført av arkitekt Eilert Christian Christie. Denne utgivelsen utgjorde tredje hefte av *Norske Bygninger fra Fortiden*, og kom til å utgjøre den faglige ryggraden i rekonstruksjonsarbeidet. Utredningen begynner med at Nicolaysen hevder bygningens sjeldne karakter, og erklærte den som et ”synlig merke på at Norge i gamle dage var et selvstændig rige.”¹⁸ Nicolaysen mente at hallen var utført i engelsk stil, og argu-

FIGUR 2: Oppmålingstegninger av hallen basert på arbeidet utført av Georg Bull. Skissen ble presentert sammen med Nicolay Nicolaysens artikkel om hallen i *NORSKE BYGNINGER FRA FORTIDEN. Spesialsamlingen, Universitetet i Bergen*.

menterte for at den hadde bestått av tre deler: et nedre stokkverk med atkomst til brønnen, et midtre stokkverk med krysshvelv, og et øvre stokkverk hvor festsalen har vært. Denne salen målte han til omtrent 50 alen lang, 20 alen bred og rundt 11 til 12 alen høy ved veggene, men med en høyde opp til takstolen på 27 alen. (Figur 3)

Han argumenterte videre for at hallens nederste rom hadde vært delt i to med et tregulv, da man fant tegn til portaler høyt på veggen og muren hadde tegn etter kragestein som Nicolaysen mente støttet opp om dette gulvet. Det mellomste rommet, med unntak av krysshvelvet, lignet på det underste. Selve festsalen mente han hadde vært forsynt med to firkantede og to spissbuede vinduer i nordveggen, og syv like store spissbuede vinduer i østveggen. Grunnet de store vinduene i nord mente Nicolaysen at det var her kongens høysete hadde vært, og at det i sør hadde vært

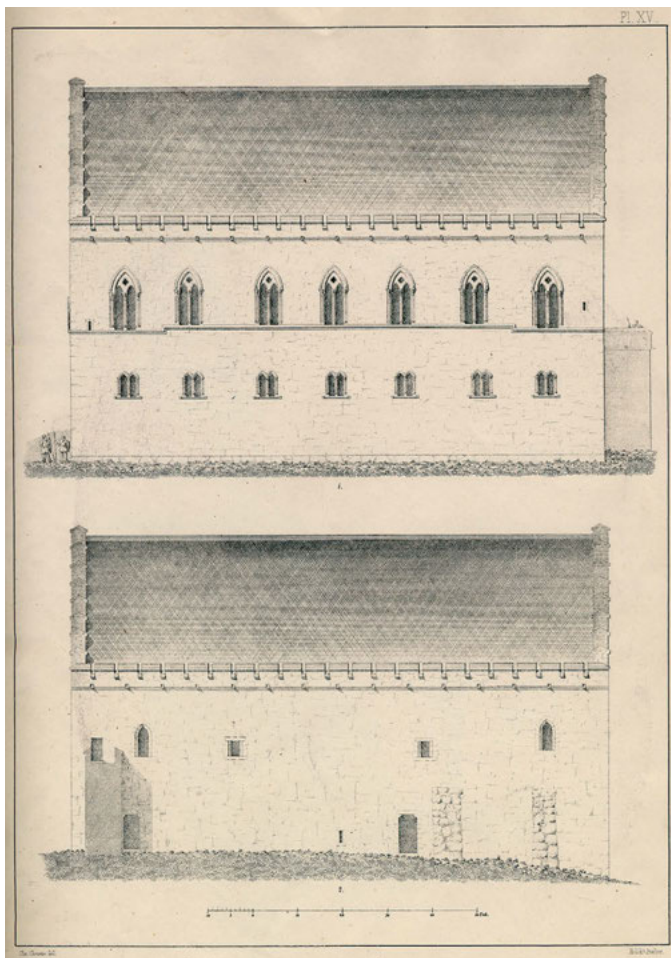
det han kalte et musikkgalleri av samme type som man også hadde funnet i England. De fleste arkitektoniske valgene begrunnet Nicolaysen med studier av bygningen, men innimellom kan det virke som om fantasien har fått spille litt fritt. I forbindelse med det antatte høysetet i nord hevdet han at dette hadde stått på en forhøyning eller pall, og videre:

Paa denne pall stod da bordet foran kongens højsæde, medens de øvrige benke med tilhørende borde, som satte frem naar der spistes, fik sin plads ved hallens langsider ligefra pallen til forstuen. Til højtids hængte man vistnok tæpper paa veggene, derimod er det for tiden ej mulig at sige, om hallen havde ildsted.¹⁹

I forbindelse med ildsteder mente han at det nok, i likhet med England, hadde vært en åpen arne midt på gulvet, da ingen tegn etter skorsteinspiper var blitt funnet.²⁰

Nicolaysen mente at hallen utvendig hadde hatt trappeformede gavler, selv om han innrømmer at lignende konstruksjoner ikke fantes på andre bygninger i Norge. I tillegg mente han at hallen ikke hadde hatt loft, samt at takstolen hadde vært åpen i tråd med skikk fra både Norge og England, og her ble Værnes kirke i Trøndelag fremhevet som et middelaldersk forbilde.²¹ Han konkluderte sin utredning med at hallen hadde den samme form som "hallerne her i landet havde dels fra ældgamme tid", men mente også de kunne ha blitt endret i middelalderen.²² Med dette mente han:

[...] vi har en for sig selv staaende aflang firkantet bygning med gavler i hver smalende; et øverste stokkverk, hvortil adgangen er ad en høj udvendig trappe; en festhall med aaben tagstol, forstue i den ene smalende og kongens højsæde i den modsatte. Men alt dette er nu af sten istedenfor af træ, og dels som følge der af og dels i tidens medfør er svalgangen om øverste stokkverk bortfallen, rummene have faaet store lysaabninger, og inde i murene er der gange og trapper, som sætte de forskjellige stokkverk i forbindelse med hverandre. Det hele fremtræder saaledes paa en ny maade, og da næsten alle de nævnte hovedformer, som ovenfor vist fant sted ogsaa i de engelske haller, saa fremkommer derved en stor lighed med disse.²³

FIGUR 3: Christies skisse av den tenkte Kongehallen på Bergenshus. Skissen ble publisert som en del av Nicolay Nicolaysens artikkel i *NORSKE BYGNINGER FRA FORTIDEN*, og kom i stor grad til å bli førende for rekonstruksjonsarbeidet. *Spesialsamlingen, Universitetet i Bergen*.

Nicolaysen avsluttet utredningen med en oppfordring om at hallen måtte tilbakeføres til det den engang hadde vært, et minnesmerke over den tid da Norge hadde sitt største omfang og Bergen var landets hovedstad.²⁴

I 1864 tok Fortidsminneforeningen initiativet til en restaurasjon av hallen i henhold til det rekonstruksjonsforslaget som var fremlagt i *Norske Bygninger fra Fortiden*.²⁵ Den utløsende faktor for dette vedtaket var i første omgang takets forfatning, som på dette tidspunktet var svært dårlig. Kostnadsoverslaget var 13 000 spesidaler, hvor 2 500 spesidaler skulle tilegnes taket. Det var i utgangspunktet den siste summen man håpet på å få bevilget, men årsberetningen for 1865 gjør det klart at forslaget ikke falt i god jord hos departementet. Saken ble derfor ikke fremlagt for Stortinget.²⁶ I 1867 tok foreningen saken opp på nytt, men da i en appell direkte til kong Karl XV. Her betones det:

Blant vore Mindesmerker fra Fortiden indtager Kongshallen paa Bergenshus en høj Rang. Foruden at være den eneste verdslige Stenbygning i Norge fra Tiden før Reformationen, staar den ved sin Alder over Bygninger af samme Slags i Sverige og Danmark, og er i disse Lande, hva Hovedformer angaar Endog uden Sidestykke. Hertil kommer dens store Verd for Kunst- og Kulturhistorien og ikke mindst som Monument. Den reiste sig i en af Landets mest blomstrende Tidsperioder, 1247–1261, blev opført af en af Deres Majestets navnkundigste Formænd paa Norges Trone, Haakon Haakonson, og staar nu som det eneste synlige tegn paa, at vort Land ogsaa i gamle Dage var et selvstændig Rige.²⁷

Det vites ikke hvilken virkning denne appellen hadde på en pan-skandinavisk svensk-norsk monark, men året etter ble det bevilget 2 500 spesidaler, samt et mindre beløp til oppføring av et nytt kornkammer.²⁸

Optimismen ble noe dempet etter at det i 1869 ble oppdaget at murene i hallen var i så dårlig forfatning at de ikke kunne bære det planlagte taket. Det ble derfor utarbeidet nye rekonstruksjonsplaner i samarbeid med Ingeniørbrigaden, som hadde foreslått å benytte hallen som militær gymnastikkhall. Dette hadde Directionen lite å utsette på, da en slik bruk bare i liten grad ville påvirke interiørets utforming.²⁹ Christie fremla nye skisser til hallens rekonstruksjon samt kostnadsoverslag for disse. Dette førte til store merkostnader, og forslaget ble utarbeidet for sent til å behandles

av den sittende sesjonen i Stortinget. Avgjørelsen rundt Håkonshallen måtte derfor vente til 1871. Derimot hadde Stortinget rukket å bevilge midler til ny eksersishall for de militære, og med dette sluttet militæretaten å engasjere seg i rekonstruksjonen av hallen. De tiltrengte midler ble heller ikke bevilget av Stortinget i 1871, og det så derfor ut til at hallens rekonstruksjon skulle strandre på økonomiske vanskeligheter.

Vestmannalaget kommer på banen

Lederen for Vestmannalaget, Henrik Krohn, engasjerte seg sterkt i saken om Håkonshallens rekonstruksjon. Allerede på et møte den 14. desember 1871, bare tre år etter at laget ble stiftet, la han frem hallens rekonstruksjon som sak, og han vinklet den dit hen at Vestmannalaget var blitt så stort at det trengte et større møtelokale, og at Håkonshallen ville passe utmerket til dette.³⁰ Senere gientok han saken om hallen flere ganger, og på møtet 13. april 1872 begynte han for alvor å snakke om pengeinnsamling til inntekt for hallens gjenreisning. I samband med dette publiserte han sitt eget dikt *Håkonshalli* i bladet *Fraa By og Bygd* hvor han selv var redaktør. Etter dette satte Vestmannalaget ned en nemd som spesifikt skulle jobbe med pengeinnsamling til arbeidet med hallen. Henrik Krohn var med i denne nemda, men det var John Lund som var formann. Nemda holdt kveldsstevner, en stor basar og opererte med innsamlingslister. I følge boka *Vestmannalaget i 110 år* så samlet de inn 23 000 kroner over en periode på tre år, samt at de solgte bilder donert av norske malere for ytterligere 7 000 kr.

Parallelt med dette hadde den nye Bergensavdelingen av Fortidsminneforeningen samlet inn 10 000 kroner, og det var disse til sammen 40 000 kronene som gjorde det mulig å starte den første fasen av rekonstruksjonsarbeidet i tidsrommet 1880–1882. Dette arbeidet ble ledet av arkitekt Peter Blix, men hadde basis i de tegningene og skissene som hadde blitt utarbeidet av Christie. Bakgrunnen for dette arbeidet var en konglig resolusjon som via statlige myndigheter den 19. april 1873 hadde gitt en offisiell tillatelse til restaureringsarbeidet. I 1876 hadde det vært et møte mellom Nicolaysen, Christie og Bergensavdelingen, hvor det ble besluttet at Christie ble gitt oppdra

get om å utarbeide tegninger for restaureringsforslag. Da Christie i samme periode var opptatt med restaurasjonsarbeidet på Nidarosdomen i Trondheim, ble Blix utpekt som leder og han tiltrådte den stillingen i 1880.

Rapporten fra dette arbeidet ble publisert i *Fortidsminneforeningens årsberetninger* i samme og påfølgende år. I Blix sin første rapport, datert 6. mai 1880, utredet han om funn i forbindelse med utgravninger av grunnen rundt hallen. Her ble det rapportert om funn av blant annet kleberstein, farget glass fra vinduene, takheller av skifer, og smeltet bly som Blix mente måtte komme fra takmønet. Videre konkluderer Blix at siden man ikke har funnet spor av gulvheller hadde hallen hatt tregulv, og han spekulerte også i om det hadde vært to peiser langs veggen. I den andre rapporten fra 8. september samme år ble undersøkelsen av vinduer og nisjer beskrevet, og hvordan disse hadde blitt avpusset for kalk og renhugget.³¹

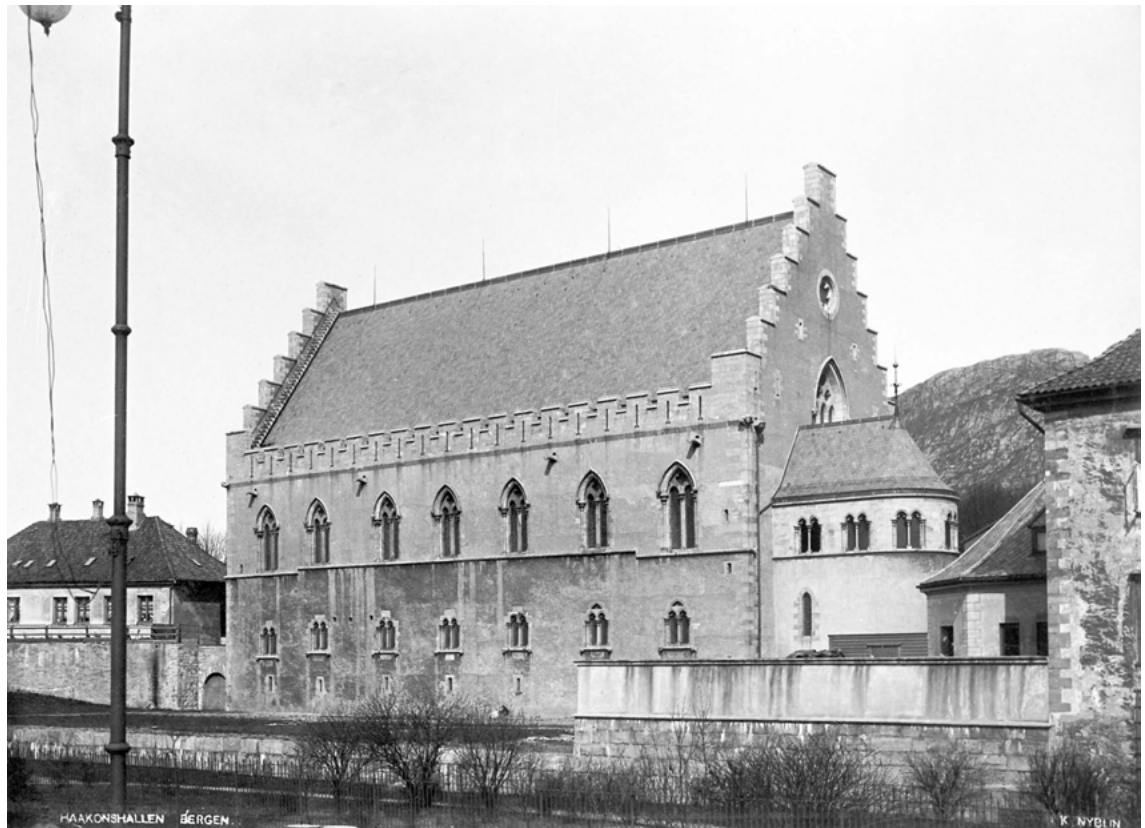
I den fjerde rapporten datert 8. januar 1881 ble det opplyst om at seks av syv vinduer i vestveggen var ferdige, men at det hadde oppstått problemer med vinduene i sørveggen da muren her var for svak. I perioden Blix utførte sitt arbeid forekom det jevnlig korrespondanse mellom Fortidsminneforeningens Direction i Christiania og Bergensavdelingen. I forhold til detaljspørsmål uttalte Directionen seg:

[...] hvor bygningen selv ikke gir veiledning om sit oprindelige udseende, vil man gjøre sig skyldig i en mindre feil mod den historiske sandhed ved at foretrække mere nøitrale former end naar rigere anvendes, især da det ved lignende bygninger fra middelalderen ikke er sjeldent, at deres udstyr navnlig i det indre viser sig forholdsvis tarvelig.³²

I august 1882 måtte arbeidet med restaurasjonen oppgis på grunn av pengemangel.

Den andre omgangen av arbeidet var alt planlagt av Christie, men kostnadsoverslaget viste at man trengte rundt 130 000 kroner, og dette var en

FIGUR 4: Håkonshallen sett fra sjøsiden, slik den så ut som ferdig restaurert rundt 1900. Det er verdt å merke seg hvor likt det ferdige resultatet ble de tegningene som ble fremlagt i *NORSKE BYGNINGER FRA FORTIDEN. Bildesamlingen, Universitetet i Bergen*.

så pass høy sum at det var vanskelig å samle inn via privat initiativ.³³ Derfor ble det søkt om støtte fra Stortinget i 1882, men søknaden ble avslått. I 1883 ble derimot John Lund, som tidligere hadde ledet Vestmannalagets rekonstruksjonsnemd valgt inn på Stortinget, og sammen med Hagbart Emmanuel Berner fikk han gjennomslag i saken og rekonstruksjonsarbeidet fikk den støtten de trengte. ”Stortinget ytte no mange pengar nokre aar fram-igjenom, og mykje vart lagt til Bergen, mest av Sparebanken og Samlaget.”³⁴ Basert på dette kan man argumentere for at selv om Vestmannalaget ikke hadde en direkte rolle i utarbeidingen av planer og skisser, så var de likevel en viktig del av rekonstruksjonsarbeidet. (Figur 4)

Arkitektkonkurransen i 1884

Det økonomiske fundamentet var nå langt på vei sikret, men nye problemer materialiserte seg i form av uenighet mellom arkitekt Blix og styret for Bergensavdelingen. Striden dreide seg om arbeidsplaner og tegninger, hvor Blix ønsket å utarbeide tegninger fortløpende for slik å kunne inkorporere nye funnet i rekonstruksjonsplanene. Dette stilte styret seg rent ut negative til, da de mente at ferdige tegninger måtte foreligge for å sikre arbeidets fremtidige drift. I tillegg antok stridighetene nesten personlige dimensjoner, da nye rekonstruksjonsforslag hadde blitt sendt inn av arkitekt Joakim Mathisen i 1883 og styret hadde stilt seg positive til disse.³⁵ Mathisen hadde tidligere arbeidet som assistent for arkitekt Eilert Christian Christie under arbeidet med Domkirken i Trondheim, men sluttet i 1882 på grunn av uenighet i forbindelse med fremgangsmåte for rekonstruksjonen.³⁶ Mathisens tegninger møtte likevel motbør fra et av styrets medlemmer, *Cand. Theol.* Christie, som både i denne og i andre saker støttet opp om Blix.³⁷ Saken ble tatt opp til debatt på generalforsamlingen 29. januar 1884, og referatet sier at Håkonshallens rekonstruksjon førte til en lengre debatt.³⁸

Et nytt styremøte ble holdt 5. februar 1884, og her ble det forfattet et brev hvor man spurte Blix om han var villig til å fortsette som arkitekt, samt underordne seg Bergensavdelingens bestemmelse om at tegninger skulle foreligge før arbeidet startet, og videre være behjelpelig med å utarbeide

disse. Dette brevet var basert på tidligere utredninger om Blix sitt arbeid som Blix hadde svart på i 1883. I sitt svarbrev argumenterte Blix for at de nye funnene ikke var ”tarvelige” slik Bergensavdelingen hadde hevdet, men av stor betydning for utarbeidelsen av rekonstruksjonsplanen, og han nevner blant annet funn av kjellervinduer man ikke før ante eksisterte, tilstedeværelsen av peiser, skorsteiner i klebersteinsrør, rester av takets helledekning, og tegn på at to trapper i nordgavlen hadde endt ute på taket og ikke inne i takrommet som før antatt. Han avslutter med:

Det forekommer mig at Udbyttet ikke er saa tarvelig som Bestyrelsen vil gjøre det til, og selv om man nu vil have det til at være tarvelig, saa er det ingen Grund for, at man ikke ogsaa skulde finde noget i de Vægge, som nu maa rives, tvert imot der turde nok være Stene og Ting her, som kunde give Veiledning, der maatte være Kjærkommen. Ønskeligheden af disse Forhaandstegningene bunder derfor neppe i ”for Sagens Skyld”, men noget i ganske andet Sagen uvedkommende.³⁹

Knapt en måned etter at de hadde sendt sin anmodning til Blix, utlyste Bergensavdelingen den 7. mars 1884 en arkitektkonkurranse om Håkonshallens videre restaurasjon.

Denne konkurransen ble ikke godt mottatt av Directionen i Christiania, som på sin side skrev til Kirkedepartementet og anmodet om at konkurransen ble tilbakekalt. Til tross for dette ble konkurransen avholdt, og i konkurransens innstilling ble det oppfordret til å ta utgangspunkt i de målingene som forelå i *Norske Bygninger fra Fortiden*. Det kom inn tre forslag, og disse ble bedømt av komiteen som blant annet bestod av arkitekt Heinrich Ernst Schirmer. Under bedømmelsen var navnet på de deltagende ikke kjent. Vinneren ble arkitekt Lars Solberg med ”Early English”, mens Joakim Mathiesen, som også hadde deltatt med sitt forslag ”Bjørgvin”, kom på andre plass. Bergensavdelingen hadde i forbindelse med denne konkurransen, samt den tidligere striden med Blix, kommet til å stille seg i en vanskelig posisjon. Directionen i Christiania, og da særlig Nicolaysen, tok et standpunkt mot Bergensavdelingen, og det endte med at restaureringen ble lagt inn under Kirkedepartementet etter en konglig resolusjon 6. desember 1884. Året etter, i 1885, oppnevnte Kirkedepartementet en ny komité som skulle overse

FIGUR 5: *Hallens kortsider med Christies trapphus i nygotisk stil. Billedsamlingen, Universitetet i Bergen.*

arbeidet med hallen, med Nicolaysen som formann og arkitektene Georg Andreas Bull og Christian Christie som medlemmer.⁴⁰

I en innstilling datert 13. oktober 1885 uttalte denne komiteen at de ikke kunne tenke seg noen bedre leder av det resterende rekonstruksjonsarbeidet enn Peter Blix, men siden han ikke ønsket å fortsette sitt arbeid foreslo de arkitekt Adolph Fischer. Videre understreket de at det mest tilfredsstillende [sic!] ville nok vært at de nye restaurasjonsplanene ble utarbeidet av arkitekt Christie, og at Christie også skulle godkjenne eventuelt nye tegninger før disse ble sendt til departementet. I forbindelse med restaurasjonsplanene hevdet komiteen at hallen ikke burde restaureres med hensyn til en bestemt bruk, men i all hovedsak å rekonstruere bygningen til den forfatning den med størst sannsynlighet hadde hatt i middelalderen. Som et ledd i dette ønsket komiteen å tilføye brystvern langs takets langsider. Dette er første gang et slikt brystvern nevnes i restaurasjonsplanene, men komiteen begrunner det med funn av ganger i gavlmuren, samt forelegg fra lignende

bygninger i Normandie, England og Skottland.⁴¹ I tillegg valgte man å basere takstolen på norske forbilder, og basert på funn av arkitekt Blix foreslo man å anlegge et trapphus man mente ville medvirke til å gi bygningen en "særlig, norsk middelaldersk karakter."⁴²

Christies nye forslag ble sendt til Kirkedepartementet den 15. desember 1885, og departementet sendte det så videre til Nicolaysen og Bull for ekspertvurderinger. Ikke overraskende stilte de seg positive til planene, og Christies tegninger ble godkjent.⁴³ Dermed var det ingenting i veien for at Fischer kunne påbegynne sitt arbeid, noe han også gjorde i 1886. Under dette arbeidet ble det også oppført en utvendig trapphus i gotisk stil, som i all hovedsak var basert på Christies ideer, snarere enn bygningsarkitektoniske funn. Deretter fortsatte arbeidet relativt uforstyrret frem til hallens ferdigstillelse i 1895. Den hallen som da stod ferdig var i stor grad i overensstemmelse med Christies plantegninger fra *Norske Bygninger fra Fortiden*, og den største endringen var tilføyselen det nygotiske trapphuset. (Figur 5)

Debatten rundt og kritikken mot rekonstruksjonen av hallen

Håkonshallen ble rekonstruert i en tid preget av stadig økende nasjonale strømninger i Norge, hvor et gjennomgående trekk var ulike syn på hva som kunne kalles norsk. Dette var ikke en klar ideologi, men snarere en sammenblanding av grupper med så ulike fokus som lekmannskristendom, avholdssak, språk- og målpolitikk samt forskjellige liberale syn på kultur og politikk. De forskjellige gruppene som engasjerte seg i rekonstruksjonen av Håkonshallen må sees i lys av dette. Således ble debatten rundt rekonstruksjonen, samt kritikken mot den, preget av nasjonalpolitiske følelser så vel som rent historiske og kunsthistoriske fundamenterte argumenter. Et uttrykk for dette synet var Nicolaysens gjentatte argument om Håkonshallen som et monument over Norges storhetstid. Det bør likevel nevnes at en av de mest nasjonalpolitiske engasjerte gruppene som ble assosiert med Håkonshallens rekonstruksjon, Vestmannalaget, ikke ser ut til å ha vært nevneverdig opptatt av selve utformingen. For dem var hallens symbolske betydning av størst verdi.

Et eksempel på denne påvirkningen av nasjonalromantiske strømninger kan sies å være Christies forslag til takkonstruksjon basert på en trappegavl med åpen takstol. (Figur 6) Både Christie og Nicolaysen begrunner den åpne takstolen med basis i lignende konstruksjon fra Værnes kirke. Christie hadde også tidligere rekonstruert ulike byggverk fra middelalderen i 1861, og han la disse rekonstruksjonene til grunn for en lignende restaurering av hallen.⁴⁴ Bortsett fra norske forbilder fremhevet Nicolaysen det han kalte en engelsk stil, og stort sett med hjemmel i at norske konger hadde hatt kontakt med England, og således blitt inspirert derfra. I forbindelse med trappegavlens var et av bevisene Scholeus-stikket som avbilder Bergen havn, der hallen er fremstilt med en slik gavelform. Det bør likevel understrekes at dette stikket stammer fra ca 1580, og man kan derfor ikke med sikkerhet si at trappegavlene har vært opprinnelige. Den åpne takstolen og trappegavlene fikk stor betydning for rekonstruksjonsarbeidet, da *Norske Bygninger fra Fortiden* hvor tegninger av dem var publisert ble lagt til grunn for

rekonstruksjonsarbeidet, og den ferdige hallen var utstyrt med begge deler.

Utformingen av taket ble likevel debattert i sin samtid, noe som fremkom i komitébedømmelsen fra 1884. De tre innkomne forslag hadde alle brukt *Norske Bygninger fra Fortiden* som forlegg, og komiteen konkluderte at:

Det har ledet alle 3 Forfattere til, omendskjønt de begynder med at erkjende, at Forbilledet for Hallens Tagrøst maa søges i de engelsk-gothiske tagkonstruktioner, at forlade denne Tanke og tage sin Tilflugt til Værnes Kirketag, idet de dels i tro Efterligning dels i friere Behandling bruger dette som Motiv til Hallens tak.⁴⁵

Det kan dermed virke som om komiteens medlemmer har vært av den oppfatning at et forlegg for taket burde finnes i England eller Normandie, snarere enn i Værnes kirke. Dette understøttes ved at komiteen anbefalte en grundigere granskning av bygninger som var samtidige med Håkonshallen i Normandie og England, før man begynte med takets rekonstruksjon. I sin kritikk av de innkommende forslagene mente de videre at enkelte av dem, særlig "Björgvin", hadde basert seg for mye på Scholeus-stikket. Dette anså komiteen som særlig uheldig, da trappegavlene som var synlige på stikket var inspirert av tyske middelalderbygning i mur, og at disse innehadde et preg som var fremmed for hallen og var resultatet av en ombygning i senere tid. Dette synet ble også støttet i samtiden av Herman Major Schirmer, som særlig kritiserte trappegavlene og takkonstruksjonen, da han mente gavlene representerte en tvilsom løsning og at taket var basert på idealer som var 150 år eldre enn bygningen.⁴⁶

Lignende kritikker ble gjenopptatt av daværende konservator ved Bergen Museum, Haakon Shetelig, mange år senere. I en debatt om hallens utsmykning i *Aftenposten* fra 1906, oppsummerte og langt på vei kritiserte han den restaurasjonen som hadde blitt foretatt. Shetelig påpekte at det var underlig å lese bedømmelsen som komiteen i 1884 hadde kommet med, da han mente den langt på vei representerte en forstandig og berettiget kritikk av de arbeidene som alt var utført, særlig i forhold til behandlingen av taket. Videre hevdet han at komiteen i 1884 ikke var utpreget populær hos Directionen i Christiania, og at juryinnstillingen ble utsatt for svært hard kritikk i Christiania-

FIGUR 6: *Interiøret i Håkonshallen som viser den åpne takstolen.*
Bildesamlingen, Universitetet i Bergen.

aviser.⁴⁷ Shetelig satte dette i direkte sammenheng med at den bergenske avdeling ble tilsidesatt, og restaurasjonen av hallen underlagt en komité ned-satt av Kirkedepartementet, hvor Nicolaysen var forman. Shetelig konkluderte med:

Den bergenske Filialforening var hermed sat utenfor enhver Befatning med Hallens Restauration. Kirkedepartementet oppnevnte en ny Komite, som sammentraadte i Bergen neste Sommer, og hvis Forslag netop i væsentlige

Punkter gikk i en ganske modsat retning af det bergenske Forslag.⁴⁸

Shetelig avsluttet sin kritikk med å påstå at den valgte løsning i forbindelse med Håkonshallen måtte ansees som mangelfull på mange punkter, og han betegnet den som "mindre heldig." For Shetelig var restaurasjonen av hallen et godt eksempel på 1800-tallets restaurasjonsmetoder, og "særlig på den Brist i Ævnen, som naturnødvendig

altid vil være tilstede ved et Restaurationsforslag.” Shetelig mente ikke nødvendigvis at senere tider kunne stått for en bedre rekonstruksjon av hallen, men snarere at man ikke ville ønsket å rekonstruere den i like stor grad. For ham var kjennetegnet for den moderne restaurasjonsoppfatning en økt pietet som satte større pris på de ”gamle brustne Sten” enn på nye etterligninger.⁴⁹

Nicolaysen svarte på Shetelig sin kritikk med å hevde at sistnevnte ikke hadde godt nok kjennskap til saken, og at Shetelig i sin utredning hadde unnlatt mange viktige momenter. Han fortsatte med å si: ”jeg finder mig derfor opfordre til paa væsentlige Punkter at foretage en Supplering eller Rettelse til Forfatterens [Shetelig] Opfatning, skjønt jeg derved trods min Ulyst ikke kan undgaa at tale om mig selv.”⁵⁰ Han fortsatte med å beskrive hvordan Dahls opprinnelig oppfordring hadde virket på ham som et slag, og hvordan han siden hadde brukt all sin kraft på den han betegner som kampen om ”at befri Bygningen for den uværdige Brug, hvorunder den i lang tid hadde lidt.”⁵¹ I forbindelse med konkurransen og komiteen i 1884 sier Nicolaysen at han stilte seg undrende, da han mente en privat organisasjon som Bergensavdelingen ikke kunne utskrive en konkurranse om en statlig eiendom. I tillegg hevdet han at utgangspunktet for konkurransen i prinsippet var gal, da dette dreide seg om en historisk bygning, hvor alle de nødvendige undersøkelser på det tidspunktet ikke hadde blitt foretatt. Det bør her nevnes at Nicolaysen ikke nevner at Christie på denne tiden alt hadde laget og publisert skisser, da med utgangspunkt i Nicolaysens artikkel i *Norske Bygninger fra Fortiden*.

Nicolaysen hevdet også at komiteens konkurranse neppe hadde blitt godkjent av departementet hvis det ikke samtidig hadde oppstått det han kaller for en ministerkrise. ”Minsiterkrisen” var noe mer omfattende enn det Nicolaysen underdri-velse kan gi inntrykk av. Saken gjaldt en riksretts-sak mot ministeriet Selmer, og var utgangspunktet for innføringen av det parlamentariske styrings-system i Norge. Som svar på Sheteligs og andres støtte til komiteens forslag om å hente inspirasjon fra utlandet, stilte Nicolaysen seg tvilende, da ”vi hos os selv med Sikkerhed kjender den Udsmykning som væsentlig blev anvendt,”⁵² og han mente at man med utgangspunkt i sagaene blant annet

kunne finne basis for at hallen har vært utsmykket med skjold langs veggen.⁵³

Ulike syn på rekonstruksjon og hallens betydning

På mange vis illustrerer debatten mellom Nicolaysen og Shetelig ulike syn på bygningsbevaring, som er grunnet i to forskjellige generasjoner og historiske kontekster. Grunnet det lange arbeidet med rekonstruksjonen av Håkonshallen, kan man si at diskusjonene rundt hallen kan eksemplifisere mange ulike restaureringssyn. I den tidligste perioden argumenterte Johan Christian Dahl for å få frem bygningens historiske tyngde, da han mente det lå en legitimeringskraft i hallen og at denne bygningen muliggjorde at Norge kunne få et historisk minnesmerke. Samtidig ønsket Dahl ingen nøyaktig rekonstruksjon, og stilte seg åpen for at hallen kunne tilpasses samtidens behov og at en oppussing skulle skje etter ”tidens smak og fordringer.” Dermed kan man si at for Dahl var hallens symbolverdi og den historiske arv den representerte som var det viktigste.

Nicolaysen beskriver som nevnt at Dahls skriv om hallen slo ned i ham, men i motsetning til Dahl kan det virke som det for ham var essensielt å gjenskape hallen til slik han mente den hadde sett ut i middelalderen, for så å preservere den som et stykke historie. Dette merkes blant annet ved at Nicolaysen ikke ønsket at hallen skulle bli en bruksbygning, og mente at den i høyden kunne benyttes som museum for byens våpensamling.⁵⁴ Dermed er det fristende å tolke Nicolaysen dit hen at han hadde en økt fokusering på hallen som en bygning hvis historie kunne gjenskapes, og som samtidig kunne fungerer som et monument av nasjonal betydning. Et slikt syn støttes på mange måter av brevet til Karl XV, som Nicolaysen var med på å skrive, hvor det heter:

Det kan vel ogsaa ansees som sikkert, at Direktionen, i det Ovenstaaende har udtalt ikke alene Foreningens Ønsker, men overhovedet *enhver Nordmands*, som er gjennemtrængt af Følelse for Fædrelandets Fortid.⁵⁵

Håkonshallen gis dermed verdi av nasjonal identitetsskapende så vel som en rent historisk karakter, og det er ikke urimelig å se Fortidsminneforening og Nicolaysens arbeid med hallen som en del

av den nasjonalkulturelle vekkelsen på 1800-tallet.

Dette synet på hallen som et ledd i nasjonal identitetskapning og nasjonalt monument ble delt av Vestmannalaget. I et dikt om Håkonshallen uttrykte lagets leder Henrik Krohn seg på følgende vis: "Me alle med vil vera/at bøta Skaden, reisa Norges Æra."⁵⁶ Dette diktet kom i tillegg til et stykke om Vestmannalagets tiltak i saken om Håkonshallen, hvor Krohn langt på vei belyser det ideologiske grunnlaget bak lagets engasjement. Gjennomgående argumenterer Krohn for at Håkonshallens rekonstruksjon var en viktig idealistisk sak, og et viktig grep for å gjenreise Norges ære. Han kaller hallen for "dat prydelege og gagnlege national Stormerkje" og "eit Tankens Tempel".⁵⁷ Videre betonte han at dette ikke var en ren Vestmannasak, men et anliggende for hele det norske folk, da "Vaar national Atterfødsla krev, at halli ikkje lenger skal standa dar som eit Spøkjehus og til Spott og Spe."⁵⁸

Men Haakonshalli er eit national Minnesmerkje av dei stautaste som eit Land kann hava. Ho kann ogso meir en ein Gong verda til gang fyre Landet, som dan høvelegaste Møtestaden, naar eit elder annet storvigtugt Landsemne kallar heile Noregs Folk saman [...].⁵⁹

Håkonshallen stod for Krohn som et klart nasjonal minnesmerke med tung symbolsk verdi, og det kan virke som om hans kamp for hallens rekonstruksjon var basert på et ideologisk, nasjonalromantisk grunnlag mer enn en historisk-vitenskapelig interesse i hallen som arkitektonisk byggverk.

Det er på basis av denne nasjonale idealisme, at Vestmannalaget starter sin pengeinnsamling, samt sitt aktive politiske arbeid for få bevilget statlige midler til rekonstruksjonsarbeidet. Selv om retorikken er noe annerledes, er også Fortidsminneforeningen forankret i denne ideologien. Shetelig og senere kritikere kan derimot ikke sies å være

like nasjonalideologisk orientert. Dette vises blant annet i Sheteligs utredning om hallen i 1913, hvor betoningen av hallen som nasjonalt monument er klart dempet sammenlignet med Nicolaysen og Vestmannalaget sine omtaler av bygget.⁶⁰ Tidens politiske strømninger påvirket klart synet på hva som var en god og korrekt rekonstruksjon.

Den 20. april 1944 eksploderte 130 tonn sprengstoff ombord i lasteskipet "Vorboode" som lå til havn i Bergen, knappe femti meter fra Håkonshallen. Omtrent hundre mennesker døde, nesten fem tusen ble såret og Håkonshallen fikk store skader. Få timer etter eksplosjonene ble Bergens Antikvariske Katastrofekomité opprettet, og disse startet arbeidet sikre og rydde hallen nesten umiddelbart. Arbeidet med hallen fortsatte til langt inn på 1950-tallet, og i sin nye utgave fikk hallen et nytt, mer brannsikkert trappehus. Utvendig beholdt man likevel det utseende hallen hadde fått under første rekonstruksjon, og innvendig valgte man å beholde den åpne taggavlen etter forlegg fra Værnes kirke. Denne andre rekonstruksjonsfasen var mindre stormfull enn den første, og var mer preget av etterkrigstidens samarbeidstanker. I dag er Håkonshallen en del av Bymuseet i Bergen, og benyttes også som fest- og konsertsal.

Tonje Haugland Sørensen är Fil. Kand. i Konsthistoria. Hon är utbildad vid Universitet i Bergen. Hennes intresseområden är kulturminnen och folkliga föreställningar om historia, det långa 1800-talet i Nordeuropa och visuell kultur med tonvikt på monument och minnesmärken. Tonje studerar nu på magisternivå med inriktning på mediavetenskaplig filmteori. Hon arbetar också vid Bergen Museum, som är ett forskningsmuseum knutet till Universitetet i Bergen.

tonje.sorensen@gmail.com

Noter

1. Olsok var den offisielle festdagen til St. Olav. Tradisjonen vil ha det til at 29. juli var datoen for slaget på Stiklestad hvor Olav Haraldson, senere Hellige Olav, falt. I middelalderen var St. Olav den viktigste helgenen i Norge, og han ble tillagt statusen som "Norges evige Konge."
2. Dette språket var Landsmaal (nynorsk). Den norske målstriden stod mellom den dansk-norske Riksmålet (senere bokmål) og det dialektbaserte Landsmaalet.
3. Hannaas, Clausen og Jerdal 1978, s. 158.
4. Hødnebo & Magerøy 1979, band 4, s. 309.
5. Lexow 1929, s. 80.
6. Lexow 1929, s. 84.
7. Disse oppmålingene er bevart, og finnes ved Spesialsamlingene ved Universitetet i Bergen.

8. Lexow 1929, s. 92.
9. Wergeland 1842-1845.
10. Lexow 1929, s. 96.
11. Sørby 1994, s. 10.
12. Nicolaysen 1848.
13. Sørby 1994, s. 13.
14. Sørby 1994, s. 14.
15. Lexow 1929, s. 104 ff.
16. *Fortidsminneforeningens årsberetning for 1852*.
17. Lidén 2005, s. 34.
18. Nicolaysen 1861, s. 6.
19. Nicolaysen 1861, s. 16.
20. Disse skorsteinspipene ble senere funnet av arkitekt Peter Blix under hans arbeid med hallen.
21. Nicolaysen 1861, s. 14.
22. Nicolaysen 1861, s. 16.
23. Ibid.
24. Nicolaysen 1861, s. 18.
25. *Fortidsminneforeningens Årsberetning for 1864*.
26. Lexow 1929, s. 118.
27. Siterte i *Fortidsminneforeningens Årsberetning for 1867*.
28. Lexow 1929, s. 119.
29. *Fortidsminneforeningens Årsberetning for 1870*.
30. Hannaas, Clausen og Jerdal 1978, s. 71.
31. *Fortidsminneforeningens Årsberetning 1880*.
32. Siteres i Lexow 1929, s. 130.
33. Hannaas, Clausen og Jerdal 1978, s. 75.
34. Ibid. Samlag betyr forening på nynorsk, og Det Norske Samlaget var et forlag som ble stiftet i 1868 med formålet å utgi bøker på nynorsk. Første formann i forlaget var for øvrig den samme H. E. Berner som sammen med J. Lund sørget for Stortingets bevilgninger til Håkonshallen.
35. Lexow 1929, s. 132.
36. Lidén 2005, s. 143.
37. Lexow 1929, s. 134. Lexow betegner Cand. Theol. Christie som Blix sin våpendrager, og nevner at de i striden om rekonstruksjonen og flyttingen av Hoprekstad stavkirke også hadde dannet en samlet front.
38. *Fortidsminneforeningens årsberetning 1884*, samt Lexow 1929, s. 134. Ved valg av styre på samme møte ble Cand. Theol. Christie gjenvalgt, men Blix ble det ikke.
39. Sitert i Lexow 1929, s. 136.
40. I tillegg til skipsbygger Annanias Dekke og konservator Anders Lorange.
41. Lexow 1929, s. 142.
42. Sitert i Lexow 1929, s. 144.
43. Lexow 1929, s. 144. Man hadde ikke de samme strenge krav til habilitet i 1885 som i dag. Videre bør det kanskje nevnes at Nicolaysen var gift med Christies søster, og at de således var svogere.
44. Lidén 2005, s. 144.
45. Bedømmelseskomiteen for Haakonshallens restaurasjon 1884, s. 5.
46. Lidén 2005, s. 144. Herman Major Schirmer var for øvrig arkitekt, samt sønn av den tidligere nevnte Heinrich Ernst Schirmer.
47. Shetelig, 1906.
48. Ibid.
49. Ibid.
50. Nicolaysen 1906.
51. Ibid.
52. Ibid.
53. Ibid.
54. Vihovde 2005.
55. *Fortidsminneforeningens Årsberetning 1867*, s. 121. Utte-ving min.
56. Hannaas, Clausen og Jerdal 1978, s. 71.
57. Hannaas, Clausen og Jerdal 1978, s. 72 f.
58. Hannaas, Clausen og Jerdal 1978, s. 73.
59. Ibid.
60. Shetelig 1913.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Spesialsamlingene ved Universitetet i Bergen

Tryckta källor och litteratur

- Bedømmelseskomiteen for Håkonshallens restaurasjon, 1884, *Innstilling fra Bedømmelseskomiteens for Haakonshallens Restaurasjon*.
- Forseth, Terje (red.), 1994, *En reise gjennom norsk byggekunst*.
- Fortidsminneforeningens årsberetning, 1848, 1852, 1864, 1867, 1870, 1880, 1884.
- Hannaas, Torleiv, Conrad Clausen & Ludvig Jerdal, 1978, *Vestmannalaget 110 år*.
- Hødnebo, Finn & Hallvard Magerøy (red.), 1979, *Noregs Kongesoger*.
- Krohn, Henrik, 1872, "Hakonshalli", *Fraa By og Bygd*.

- Lexow, Einar, 1929, *Haakonshallen*.
- Lidén, Hans-Emil, 2005, *Nicolay Nicolaysen. Et blad av norsk kulturminnevernens historie*.
- Nicolaysen, Nicolay, 1848, "Bidrag til Bergens Topgrafi" i *Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur*.
- Nicolaysen, Nicolay, 1861, *Norske Bygninger fra Fortiden*.
- Nicolaysen, Nicolay, 1906, "Mere om Haakonshallen", *Aftenposten* 3. og 4. august 1906.
- Shetelig, Haakon, 1913, *Haakonshallen og Rosenkrantztaarnet på Bergenhus*.
- Shetelig, Haakon, 1906, "Haakonshallens Restaurasjon", *Aftenposten* 8. og 10. juli 1906.
- Sørby, Hild, 1994, "Kulturminnevern i 150 år", *En reise gjennom norsk byggekunst*, Terje Forseth (red.).
- Wergeland, Henrik, 1842-1845, *Digte*: 3dje bind.
- Vihovde, Anne-Brit, 2005, "Håkonshallen og Rosenkrantztaarnet", *Årbok for Bymuseet i Bergen*.

“That our country was an independent kingdom” The reconstruction of Håkonshallen in Bergen

by Tonje Haugland Sørensen

Summary

The origins of the building in Bergen now known as Håkonshallen go back to medieval times, and most probably it is a relic of the royal manorial complex erected by King Håkon Håkanson in the 13th century. By the early 19th century large parts of the building had fallen into disrepair and the rest had been converted for military use. The reconstruction of this building and its acquisition of the name Håkonshallen is a complicated story spanning large parts of the 19th century and bearing the imprint of many of that period's trends and tendencies.

In 1840, following a visit to the town of his birth, the painter J. C. Dahl started a campaign to have the hall reconstructed. He himself dropped the idea relatively soon, but the challenge was taken up by others, especially the Society for the Preservation of Norwegian Ancient Monuments (Fortidsminneforeningen) and its long-time director Nicolay Nicolaysen. The reconstruction was not completed until 1895, some 50 years later, during which time it had repeatedly been on the point of discontinuation. Financial constraints and differences of opinion concerning the rightfulness of reconstructing old buildings were

among the principal reasons for this halting progress. The central location of Fortidsminneforeningen did not prevent other groups from playing an active part in work on the hall, one of the most prominent among them being Vestmannalaget. Vestmannalaget was a Bergen-based society campaigning for a “Norwegification” of language and culture and closer co-operation with Iceland, and eventually emancipation from Swedish and, in particular, Danish influence. In this company Håkonshallen acquired progressively greater national significance in a Norway where the idea and necessity of independence from Sweden were becoming more and more of a talking point.

The present article addresses some of the ideas and ideologies underlying the reconstruction of Håkonshallen, ideologies which expressed both through different professional approaches to reconstruction and varying political willingness to support the reconstruction financially. It also conveys some insight into the relatively small community which was professionally and politically concerned with the reconstruction of Norwegian buildings during the second half of the 19th century, a community whose influence then becomes politically noticeable and architecturally visible.

Keywords:

History of built environment, Restoration, Reconstruction, Ancient monuments, Cultural heritage, Nationalism, Architectural conservation